

בראשית פרק יח:

ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה
ויתן לפניהם
והוא עמד עליהם תחת העץ
ויאכלו:

Genesis 18:8

He took butter and milk, and the calf which he had made;
he placed it before them;
(He was standing over them under the tree)
They ate.

Heart of Gold, the improbable spaceship in Douglas Adams' five-volume "Hitchhiker's Trilogy", produces a liquid that is "almost, but not entirely, unlike tea". Somehow this line comes to mind when I think about the concept that human beings are created "b'tzelem Elokim" in conjunction with Rambam's claim that no analogy between G-d and human beings is viable. Rambam translates Elokim differently, but for most of us *tzelem* must mean "almost but not entirely unlike".

Rambam nonetheless champions the obligation of human beings to be like G-d, "lehidamot lo kemah she'efshar". Why does this not require a viable analogy? We imitate His actions, and the character attributes that His actions would reflect in a human being, without claiming that we genuinely resemble Him.

The problem is that this imitation is selective – we emulate those Divine actions that reflect compassion, but not those that reflect cruelty; we imitate His healing of the sick but not His making them sick in the first place. The analogy between human and Divine continually fails, and yet we cannot help making it. This week I'd like to play that issue out through an analysis of the dynamics of dignity.

A sugya on Kiddushin 32b begins by citing Rav Ashi as follows:

אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו –
כבודו מחול,
נשיא שמחל על כבודו –
אין כבודו מחול.

Even according to the side of the argument that holds that if a *Rav* forgoes *kavod* -
others may treat him without the *kavod* due a *rav*,
if a *nasi* forgoes *kavod* -
others may not treat him without the *kavod* due a *rav*.

The sugya then cites a beraita to attack this statement, and concludes that its initial version was incorrect. The emended version reads as follows:

אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו –
 כבודו מחול,
 נשיא שמחל על כבודו –
 אין כבודו מחול.

Even according to the side of the argument that holds that if a *nasi* forgoes *kavod* -
 others may treat him without the *kavod* due a *nasi*,
 if a *melekh* forgoes *kavod* -
 others may not treat him without the *kavod* due a *melekh*..

The difference between the two versions of Rav Ashi is whether a position exists that holds that a *nasi* may effectively forgo *kavod*, and it follows that the *beraita* cited to attack the initial position must contain such a position. Here is the *beraita*:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק
 שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל,
 והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם.
 נתן הכוס לר' אליעזר, ולא נטלו; נתנו לר' יהושע, וקיבלו.
 אמר לו רבי אליעזר:
 מה זה, יהושע, אנו יושבין ורבן גמליאל עומד ומשקה עלינו?!

אמר ליה:
 מצינו גדול ממנו ששמש!
 אברהם גדול הדור היה,
 וכתוב בו "והוא עומד עליהם!"
 ושם תאמרו: כמלאכי השרת נדמו לו -
 לא נדמו לו אלא לערביים,
 ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?
 אמר להם רבי צדוק:

עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות?!

הקב"ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה,
 ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד,
 ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?!

A story of Rabbi Eliezer, Rabbi Yehoshua, and Rabbi Tzadok
 who were reclining at the wedding feast of Rabban Gamliel's son
 and Rabban Gamliel was standing over them serving drinks.

He gave the cup to Rabbi Eliezer, who did not take it; to Rabbi Yehoshua, who took it.

Rabbi Eliezer said to him:

What is this, Yehoshua – we sit, and Rabban Gamliel stands over us serving drinks!?

He replied:

*We have found one greater than he who served!
 Avraham Avinu was the Great Man of his generation
 yet Scripture writes regarding him "He stood over them"!
 And lest you say: They seemed to him to be angels –
 No, they appeared to him to be itinerant merchants.*

So why should we not sit while Rabban Gamliel stands over us serving drinks?!

Rabbi Tzadok said to them:

How long will you abandon the kavod of the Omnipresent and engage with human kavod?!

*The Holy Blessed One blows winds, raises clouds, drops rain, and causes the earth to sprout
and sets the table before each and every one
So why should we not sit while Rabban Gamliel stands over us serving drinks?!*

In the context of this sugya¹, the conversation between the rabbis is understood as purely legal. Rabbi Eliezer, by refusing the cup, enacts the position that the *nasi* Rabban Gamliel cannot effectively forgo his *kavod*, whereas Rabban Gamliel (by offering the cup), Rabbi Yehoshua (by accepting the cup), and Rabbi Tzadok (by defending Rabbi Yehoshua) enact the position that a *nasi* can effectively forgo his *kavod*.

Rabbi Yehoshua's argument rests on an analogy between Avraham Avinu and Rabban Gamliel. In formal terms, he argues that if a *gadol hador* can effectively forgo his honor, so too can a *nasi* (and see also Genesis 23:6, where Avraham is called *nasi*). Rabbi Tzadok's argument, however, rests on an analogy between Hashem and Rabban Gamliel, and this analogy is obviously flawed in many ways. For example – human beings cannot eat without accepting His service. Would Rabbi Eliezer refuse a drink from Rabban Gamliel even at the cost of dying of thirst?

Rabbi Tzadok's argument also leads in a direction that our sugya cannot abide. The same analogy can presumably be made between Hashem and kings; if Hashem can effectively forgo his honor, so too can kings. But this contradicts the revised version of Rav Ashi, which asserts that there is universal agreement that kings cannot effectively forgo their honor!?

Maharsha, Arukh Laner, and Rav Ovadiah Yosef – I assume many others as well – all offer rationales as to why Hashem's capacity to forgive His honor does not demonstrate that a king can do so as well. In other words, they each break the analogy between Divine and human. But these arguments, however correct on their own terms, cannot explain our sugya, because our sugya depends on that analogy holding with regard to the *nasi*! Saying that the honor of a *nasi* differs from the honor of a king is no help, as the issue with regard to a *nasi* is precisely whether he is legally comparable to a king, and therefore Rabbi Tzadok's argument cannot effectively distinguish between them. It is quite odd to find a Rabbi claiming that G-d is not comparable to a *melekh*, despite all the references to Him as *melekh* in our liturgy, and yet that He **is** comparable to a lesser official.

An anomaly within the *beraita*, quite apart from its role in our *sugya*, is that Rabbi Tzadok presents himself as critiquing **both** Rabbi Eliezer and Rabbi Yehoshua for prioritizing human *kavod* over Divine *kavod*, even though the substance of his argument supports Rabbi Yehoshua's conclusion. He must therefore be critiquing Rabbi Yehoshua's argument, not his action. What is the critique?

¹ The story in its own terms should likely be understood very differently. Rabban Gamliel may offer the drink as a gesture that he fully expects must and will be turned down; Rabbi Yehoshua may respond defensively rather than halakhically; and Rabbi Tzadok may be trying to mediate rather than offer a formal defense of Rabbi Yehoshua. In my play about the relationship among these rabbis, I assume that this interaction takes place soon after Rabban Gamliel's inauguration; that the choice of a young Rabban Gamliel was controversial, and seen as motivated by heredity rather than ability; and that Rabbi Yehoshua may not have understood that Rabban Gamliel was making a gesture, perhaps because he generally moved in less genteel social circles outside the beit midrash. But even without narrative assumptions, one might argue that the rabbis disputed whether it was a violation of *kavod* to accept drinks, rather than about whether a *nasic* can effectively forgo *kavod*.

I suggest that Rabbi Tzadok feels that all discussions of *kavod* must take place in the realization that human beings have *kavod* only insofar as the analogy to the Divine holds; as the Rav argues in Lonely Man of Faith, all human dignity is a product of Chapter One of Genesis, where human beings are created *b'tzelem Elokim*. To insist on one's *kavod* is to insist on the analogy; to forgo one's *kavod* is to recognize its weakness, which the Rav there sees as the fundamental stance of Adam in Chapters 2 and 3.

Rabbi Tzadok correctly intuits that Rabbi Yehoshua is arguing less for Rabban Gamliel's right to forgo his *kavod*, and more for his own right to be treated by Rabban Gamliel as an equal. If Avraham Avinu served mere itinerant merchants, surely Rabban Gamliel can serve us!? In Mekhilkta and Sifra's version of the story Rabbi Yehoshua makes the *kal vachomer* explicitly: If Avraham served apparent idolaters, surely Rabban Gamliel can serve us, who are engaged intensely in Torah!?

Rabbi Tzadok recognizes that that all dignity distinctions among human beings are artificial, and therefore arguing from Divine to human is never logically compelling, and a demand for unequal *kavod* can never survive philosophical scrutiny. But it is not only Rabbi Eliezer who erroneously assumes that the *nasi* has an inherent *kavod* rather than one created by specific social constructions; by arguing that if Avraham could forgo his *kavod*, so too Rabban Gamliel, Rabbi Yehoshua makes the same error.

Ultimately, *kavod* beyond the generic *kavod* due every human being can safely be demanded only by those who are fully conscious that they do not deserve it.

Shabbat shalom
Aryeh Klapper

קידושין לב:

אמר רב אשי:

אפילו למ"ד

הרב שמחל על כבודו - כבודו מחול.

נשיא שמחל על כבודו - אין כבודו מחול.

מיתבי: Introduces a text as a *kushya* =

... ?!

literally: rather, if this *memra* was taught, this is how it was taught = איתמר הכי איתמר:

אמר רב אשי:

אפילו למ"ד

נשיא שמחל על כבודו מחול,

מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול,

שנאמר

"שום תשים עליך מלך" -

שתהא אימתו עליך.

שו"ת יביע אומר חלק ו - יורה דעה סימן כא

(א) עמדתי ואתבונן במ"ש הרמב"ם (בפ"ה מה' תלמוד תורה הלכה יא): הרב המובהק שרצה למחול על כבודו לכל תלמידיו או לאחד מהם הרשות בידו, ואעפ"כ חייב התלמיד להדרו אפילו בשעה שמחל. (וכן הוא בטוש"ע יו"ד סי' רמב סעיף לב). ומרן הכסף משנה שם, הביא המקור לזה מהגמ' קידושין (לב סע"א), א"ר חסדא האב שמחל על כבודו מחול, הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ורב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו מחול, שנא' וה' הולך לפניו יומם, אמר רבא, הכי השתא, התם הקדוש ברוך הוא כ"ע דיליה הוא ותורה דיליה הוא, מחיל ליה ליקריה, הכא אטו תורה דיליה הוא, הדר אמר רבא, אין, תורה דיליה הוא דכתיב ובתורתו יהגה יומם ולילה. וכיון דרב יוסף ורבא פליגי על רב חסדא, ועוד דרבא בתרא הוא, פסק רבינו שכבודו מחול. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. עכ"ד. וגרסין נמי בע"ז (יט) אמר רבא בתחלה נקראת (התורה) על שמו של הקדוש ברוך הוא, שנא' כי אם בתורת ה' חפצו, ולבסוף נקראת על שמו, שנא' ובתורתו יהגה יומם ולילה. ופרש"י, שנקראת על שמו של התלמיד שטרם בה דכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם. ע"כ. והנה בקדושין (לב:), א"ר אשי נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול, מיתבי מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית המשתה של בנו של רבן גמליאל, והיה ר"ג עומד ומשקה עליהם, נתן הכוס לר"א ולא נטלו, נתנו לר' יהושע וקיבלו, א"ל ר"א, מה זה יהושע אנו יושבים ור"ג ברבי עומד ומשקה עלינו, א"ל מצינו אברהם גדול הדור היה, וכתוב בו: והוא עומד עליהם, ולא נדמו לו אלא לערביים, ואנו לא יהא ר"ג ברבי עומד ומשקה עלינו וכו', אלא אי איתמר הכי איתמר אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, שנא' שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. ופרש"י, ר"ג ברבי, כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבגמרא. עכ"ל. וכתב הגאון מהר"ח אבולעפייא בס' מקראי קדש (דף ס"ג ע"א), נ"ל דהא דקי"ל רב שמחל על כבודו מחול, היינו דוקא שהגיע למעלת גדול הדור שאז תורתו דיליה הוא, כמ"ש בע"ז (יט) בתחלה בתורת ה' חפצו ולבסוף ובתורתו יהגה, לפ"ז כיון דה"ט שיכול למחול משום דתורה דיליה היא, כשלא הגיע למדרגת גדול הדור עדיין תורת ה' היא ואין בידו למחול עליה, והשתא אתי שפיר הא דאמר אברהם גדול הדור היה, ור"ג ברבי גדול הדור הוא, שהיא הסיבה המתרת למחול על כבודו כאמור. ע"כ. וכ"כ עוד בספרו ישרש יעקב (בחי' לע"ז יט דקט"ז רע"ב) דהא דאמר ר' יהושע, ר"ג ברבי, ופרש"י אדם גדול, משום דדוקא כשהגיע להיות גדול הדור רשאי למחול על כבודו דתורה דיליה היא, משא"כ כשאנו גדול

הדור שעדיין נקראת תורת ה' ואין בידו למחול. ע"כ. ולפענ"ד אין דבריו מוכרחים, כי מה שפירש רש"י, ר"ג ברבי, אדם גדול, הוא לאפוקי שלא נאמר ר"ג בנו של רבי, שהוא לא היה בימי ר"א ור' יהושע ור' צדוק, ואף שבמכות (ה:) ובחולין (נב:) פרש"י, ברבי, שם חכם, כאן דבר הלמד מענינו הוא שנשמך לשם עצם, אלמא שהוא תאר כבוד, כלומר אדם גדול, וכן פרש"י בחולין (יא:). וכמו שהסביר בטוב טעם ודעת בשו"ת נודע ביהודה תניא (חאו"ח סי' קיג). ע"ש. ומ"ש ר' יהושע, ואנו לא יהא ר"ג ברבי עומד ומשקה עלינו? לרבותא נקט, שאע"פ שהוא אדם גדול רשאי למחול על כבודו, ורשאים לקבל שימוש, ונקט לישנא דר' אליעזר, אנו יושבים ור"ג ברבי עומד ומשקה עלינו? שהוא אדם גדול, ואינו יכול למחול על כבודו, והואיל ופתח בכבודו של זקן, המשיך גם ר' יהושע באותו תאר כבוד, שאע"פ רשאי למחול על כבודו. (ואפשר שיש להקדים דיבור רש"י זה, לפני הדיבור שלפנינו, לא נדמו לו וכו'). ופירוש הגמ' דע"ז (יט) בתחלה נקראת (התורה) על שמו של הקדוש ברוך הוא, שנא' כי בתורת ה' חפצו, כלומר, לפני שיעסוק בתורה בהתמדה ויגיעה, שעדיין לא הגיע לסוג תלמיד חכם, נקראת התורה על שמו של הקדוש ברוך הוא, אף שיש לו חפץ ורצון ללמוד תורה, ורק לאחר עמל ויגיעה, נפש עמל עמלה לו, (כבסנהדרין צט:), ונקראת התורה על שמו, שנאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה, ותלמודו מתקיים בידו, וכמ"ש בעירובין (נד), וממדר מתנה, אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו, תלמודו מתקיים בידו, וכו', ותורה ניתנת לו במתנה. ע"ש. (וע"ע בפרש"י קידושין לב רע"ב). והמהרש"א בח"א לע"ז (יט) הוסיף, ע"פ מ"ש בנדרים (לח), בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה שנא' ויתן אל משה ככלותו וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת משיב דבר (חאו"ח ס"ס כד) שהכוונה ג"כ שיזכה לחדש חידושי תורה משלו וכו'. ע"ש. ולעולם אימא לך שגם סתם תלמיד חכם שמחל על כבודו כבודו מחול, ולא דוקא אדם גדול. ולד' מהר"א היה אפשר להעמיס כן במ"ש הרמב"ם הנ"ל, הרב המובהק שרצה למחול על כבודו וכו' הרשות בידו, לאפוקי תלמיד חכם שאינו רב מובהק, אבל מן הכסף משנה פירש דהיינו לרבותא, ולא מבעיא רבו שאינו מובהק אלא אפי' רבו מובהק יכול למחול על כבודו כדילפינן מקרא דכתיב וה' הולך לפניו יומם. (אגב יש להעיר קצת ע"ד מן הכ"מ שהוכרח להוכיח כדברי הרמב"ם, משום דרב יוסף ורבא רבים הם נגד רב חסדא, ורבא נמי בתראה, ולא העיר מהסוגיא שהוכיחה מברייטא של ר"ג שאפי' נשיא יכול למחול על כבודו, וכ"ש הרב שמחל על כבודו, דר"ג נשיא ואדם גדול בתורה הוא. וק"ל).

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב עמוד ב

אמר רב אשי: אפילו למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, נשיא שמחל על כבודו - אין כבודו מחול. מיתבי:

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל, והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם, נתן הכוס לר' אליעזר ולא נטלו, נתנו לר' יהושע וקיבלו;

אמר לו רבי אליעזר: מה זה, יהושע, אנו יושבין ורבן גמליאל (ברבי) + מסורת הש"ס: [דרבי] + עומד ומשקה עלינו? אמר ליה: מצינו גדול ממנו ששמש, (אברהם גדול ממנו ושמש) אברהם גדול הדור היה, וכתוב בו: +בראשית יח+ והוא עומד עליהם! ושמא תאמרו, כמלאכי השרת נדמו לו? לא נדמו לו אלא לערביים, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?

אמר להם רבי צדוק: עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות? הקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה, ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?

אלא אי איתמר הכי איתמר,

אמר רב אשי: אפילו למ"ד נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול, מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול, שנאמר: +דברים יז+ שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת קידושין דף לב עמוד ב

א"ל רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבוד המקום כו' אלא כו' אפילו למ"ד נשיא כו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כו'.

יש לדקדק

דמהאי דינא דרבי צדוק נימא נמי דליהוי מחילת המלך מחילה מק"ו מכבוד המקום וי"ל

דהקב"ה עלמא דיליה היא ומלכותא דיליה ומצי מחיל ליקריה

כדאמרין לעיל בנשיא ורב

אבל מלך ב"ו מלכותא דארעא לא הוה אלא כעין מלכותא דשמיא ומשמיא מוקמי ליה ולא דיליה הוא כדכתיב כי לה' המלוכה

ואין המלך ב"ו יכול למחול כבוד מלכות שמים

וכה"ג מצאתי שוב במרדכי פרק הנזקין בשם מהר"מ ע"ש.

וא"ת לישני הכא באברהם דשאני הכא דמצות כבוד אורחים שאני כדאמרין במציעא מה שעשה אברהם בעצמו והוא עומד עליהם עשה הקדוש ברוך הוא כו' דה"נ משני בפ' א"נ גבי אגריפס דעמד וקרא דמצוה שאני ועיין ליישב זה בתוס' פ"ב דכתובות ובפ' א"נ ודו"ק:

ערוך לנר מסכת כריתות דף טו עמוד א

ועל דרך זה נ"ל לבאר דרך דרוש מה דאמרין חולין (צא ב)

אמר ר"ע שאלתי את ר"ג ואת ר"י באטליז של אמאום שהלכו ליקח בהמה למשתה בנו וכו' כתיב ויזרח לו השמש וכי לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה וכו' ע"ש הרי דנקט גם שם הלשון של מתניתין דהכא ושם לא שייך טעם התוס' דהכא דשם לא הי' דברי הלכה שמטריד אלא דברי הגדה וכי ס"ד שהלכו בלא תורה,

ועוד שם לא נזכר שהשיבו ר"ג ור"י וא"כ מאי קמ"ל במה שקאמר שהי' השאלה באטליז כשהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של ר"ג

אכן לפי דברינו יבואר דשם בקידושין אהך מעשה דעמד ר"ג ומשמש איתא א"ל ר"א מה זה יהושע אנו יושבין ור"ג עומד ומשקה עלינו א"ל מצינו גדול ממנו שמשם אברהם גדול הדור הי' וכתוב בו והוא עומד עליהם ושמה תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא כערביים א"ל רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקדוש ברוך הוא משיב רוחו ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יאה ר"ג ברבי עומד ומשקה עלינו ע"ש

והנה ראית ר' יהושע דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מאברהם לא שייך רק אם אמרין דכערביים נדמו לו אבל כבר מצאנו דיעה אחרת בזה דאיתא במדרש וירא אמר רבי לוי כיון שראה שהשכינה ממתנת להם וחולקין כבוד זה לזה ידע שהן הוגנים וא"כ להך דיעה אין ראי' מאברהם דכבר ידע שחשובים הם מדהמתינה להם שכינה

וגם על ראית רבי צדוק לכאורה יש תשובה דבקדושין (שם) אמרין אמר רב חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול וישראל בזמן שעושין רצונו של מקום נקראו בנים למקום כדכתיב בנים אתם לד' אלדיכם וכדאמרין בב"ב וא"כ ממה שעושה הקדוש ברוך הוא בשביל הצדיק אין ראי' שגם נשיא יכול למחול על כבודו דלו הקדוש ברוך הוא הוא אב ו

לכן באמת דייק ר' צדוק ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד והרי לא הכל נקראו בנים אמנם גם על זה יש להשיב ע"פ מה דאמרין סוף סוכה טוב לצדיק טוב לשכנו שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו הרי שדרש לקרא שכל העולם ישבחו את הצדיק שהרי פרי מעללי' יאכלו שהם מזונים בזכותו וכן מצאנו (תענית כד ב) שיצא בת קול כל העולם ניזון בשביל חנינא בני ודייק בני כיון שהוא בן לי יש לי למחול על כבודי וכל העולם אף שאינם בנים לי אוכלים פרי מעלליו א"כ להך דיעה גם ראית ר"צ שנשיא שמחל על כבודו כ"מ אינה ראי'

וע"כ ר"צ לא ס"ל כן דפי' הפסוק שאחרים יאכלו פרי מעללי צדיק אלא מפרש כפשוטו דצדיקי' אוכלים פרי מעלליהם והב"ק עדיין לא יצא והנה אם אמרין כן דכל העולם נזון בשביל הצדיק לכאורה יש להשיב ג"כ על קושית ר"ע מויזרח לו השמש וכי לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה דיש לומר דלו הוא בשבילו (כמו שמפרש ג"כ ר' יצחק בתשובתו השמש ששקעה בעבורו זרחה בעבורו) והפי' הוא שבשבילו זרחה השמש לכל העולם ובפרט שלא מצינו

בפי' שהי' אז צדיק בעולם חוץ מיצחק ויצחק כבר כהו עיניו שלא נהנה עוד מהמאורות ולכן שייך שפיר שבשבילו לבד זרחה השמש ששאר העולם לא הי' ראוי שהקב"ה ימחול על כבודו להזריח להם השמש אבל י"ל שבזה יפורש מה שאמר ר"ע שאלתי את ר"ג וכו' ליקח בהמתו למשתה בנו של ר"ג וכו' וא"כ ע"כ ס"ל דנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול ומנ"ל כן די"ל דר"ע ס"ל כר' לוי שאין ראוי מאברהם שיי"ל שכבדם בשביל שראה שהשכינה ממתנת להם וע"כ דס"ל כר' צדוק שהראי' ממה שהקב"ה מכין שלחן לכל א' וא' וא"כ ע"כ לא אמרינן דהעולם נזון בשביל הצדיק ולכן קשה מאי ויזרח לו השמש וכי לו לבד זרחה מה שאין כן אם אמרינן דכל העולם נזון בשביל הצדיק דאז יש לפרש שפיר דבשבילו בלבד זרחה השמש:

באר שבע מסכת סוטה דף מא עמוד א

מצוה שאני. והכי נמי פרכין בפרק כהן גדול בסנהדרין (יט, ב) גבי מלך, דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו כו' עד נמצא דמה שהמלך מכבדן ליכא מצוה, כך כתבו התוספות (ד"ה מצוה שאני). וקשה לי על דבריהם, היאך אפשר לומר דמה שהמלך מכבד לתלמיד חכם ליכא מצוה, שהרי אדרבה מצות כבוד תלמיד חכם שחייב המלך לנהוג בהו חמיר הרבה יותר ממצות כבוד המלך, שתלמיד חכם חייבין לנהוג בו למלך. וזה מכמה טעמים, חדא משום דעשה דכבוד תורה עדיף מעשה דכבוד מלך, שהרי מצות כבוד תלמיד חכם הוא כבוד התורה בעצמו, כדאיתא בהדיא בפרק שבועת העדות (שבועות ל, ב) האי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף, וכבר כתבו התוספות עצמן (שם ד"ה עשה) דכבוד תורה עדיף מכבוד מלך. ועוד שהרי הושווה מורא תלמיד חכם למורא שמים (קידושין ל, ב) כדכתיב (דברים ו, יג) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים, וכדתנן באבות (פ"ד משנה י"ב) מורא רבך כמורא שמים, משא"כ מורא של המלך לא הושווה למורא שמים, והא ודאי דגם על המלך אמרה תורה את ה' אלהיך תירא. ולכן אשכחן בסנהדרין פרק כהן גדול (יט, א) דקאמר שמעון בן שטח לינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך וכו', ואלו תלמיד חכם אין צריך לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה, דכבוד תורה עדיף כדאיתא בפרק שבועת העדות (שבועות ל, ב), והאי דתלמיד חכם יכול למחול על כבודו משא"כ מלך, לאו משום דחשיבות דמלך טפי מחשיבות דתלמיד חכם, אלא משום קרא דקאמר (דברים יז, טו) שום תשים וכו' שתהא אימתו עליך, ואין כבודו בא לו בשביל עצמו אלא משום דמצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום, אבל תלמיד חכם תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא, כדאמרינן במסכת עבודה זרה (יט, ט) בתחלה נקראת על שמו של הקדוש ברוך הוא ולבסוף נקראת על שמו שנאמר (תהלים א, ב) כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יגהה יומם ולילה כו', וכך כתבו התוס' בהדיא בסנהדרין פרק כהן גדול (יט, א ד"ה ינאי המלך). ועוד שהרי בפרק בתרא דהוריות (יג, א) תניא חכם קודם למלך חכם שמת אין לנו כיוצא בו מלך שמת כל ישראל ראויים למלכות. ואין דבר זה צריך הרבה חזוק, שהרי אשכחן לשאול המלך וליהושפט מלך יהודה כשהיו רואין תלמידי חכמים עמדו מכסאם ומחבקם ומנשקם (מכות כד, א), ואף על גב דאוקים הגמרא בכתובות בפרק הנושא (קג, ב) ההוא דיהושפט בצנעה ולא בפרהסיא, היינו דוקא החיבוק ונישוק שהוא לפני משורת הדין, אבל מהמורא והכבוד שחייבה התורה לכל אדם לנהוג בתלמיד חכם לא נפטר המלך אפילו בפרהסיא, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהדיא בפ"ב דהלכות מלכים (הלכה ה') דמצוה על המלך לכבד לומדי התורה כו':

לכן נ"ל לתרץ קושיית התוספות בענין אחר, דדוקא הכא ובפרק כהן גדול בסנהדרין שייך למימר מצוה שאני, מפני שהעמידה עצמה היא מצוה מפורשת בתורה דכתיב (דברים ה, כח) ואתה פה עמוד עמדי, כדאיתא בפרק הקורא את המגילה עומד (כא, א), וכן חליצה היא מצוה מפורשת בתורה, אבל היא דכתובות (שם) ופרק קמא דקידושין (לב, ב) אינה מצוה מפורשת בתורה, כי מה שהיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהן היה לפני משורת הדין, כי היה יכול לצאת ידי חובת כיבוד תלמיד חכם במה שכיבד אותם באכילה ושתייה ממיטב ובשאר מיני כבודים בלי שהיה עומד ומשקה עליהם, דומיא להא דמיייתי עלה ואברהם [והוא] עומד עליהם (יח, ח), דהא ודאי עשה זה לפני משורת הדין שהרי לא נדמו לו אלא כערביים, וכן ההיא דאגריפס שעבר לפני הכלה לא שייך למימר מצוה, מהאי טעמא גופא שפירשתי גבי רבן גמליאל עומד ומשקה עליהן, כיון שעשה זה לפני משורת הדין ואינו חייב מצוה כלל. כן נ"ל:

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יח (יב)

ויקח יתרו חתן משה עלה וזבחים ג' הרי הכתוב (עד) מתמיה עליו אדם שעומד מזבח ומקטר לעבדה זרה בכל יום עכשיו יביא עלה וזבחים לאים ויבא אהרן משה להיכן הלך והלא מתחלה יצא לקראתו שנ' ויצא משה לקראת חתנו (שמ' יח ז) אלא מלמד שהיה עומד ומשמש דבר >זה< דרש ר' צדוק כשהיה רבן גמל' עומד ומשמש אמרו בדין שאנו מסובין ורבן גמליאל עומד ומשמשו אמר להם ר' יהושע מצאנו גדול מרבן גמל' [שעמ]ד ושימשו אמרו לו ואיזה הוא

אמר להם אברהם בפניה [גדול הדור שנ'] והוא עומד עליהם ג' (בר' יח ח). ולא בני אדם כשרים אלא בני אדם שעובדין ע"ז ומכעיסין לפני המקום. על אחת כמה וכמה לרבן גמליאל שעומד ומשמש לפני בני אדם כשרים ועסיקין בתורה.

אמר להם ר' צדוק מצאנו גדול מאברהם ומרבן גמליאל שעומד ומשמש אמרו לו היזה אמר להן אלוה השמים ברוך הוא שנותן לכל אחד ואחד צרכיו ולכל גויה ודי מחסורה שנ' נותן לחם לכל בשר (תה' קלו כה) ואומר נותן לבהמה לחמה (תה' קמז ט) ולא בני אדם כשרים אלא בני אדם עובדין ע"ז ומכעיסין לפניו על אחת כמה וכמה לרבן גמליאל שעומד ומשמש לפני בני אדם כשרים ועסיקין בתורה.

ספרי דברים פרשת עקב פסקא לח

כך כל הארצות נתנו להן שמשים לשמשן, מצרים שותה מן הנילוס, בבל שותה מן הנהרות אבל ארץ ישראל אינה כן אלא הם ישנים על מטותיהם והמקום מוריד להם גשמים, וללמדך שלא כדרכי בשר ודם דרכי מקום. בשר ודם קונה לו עבדים שהם זנים ומפרנסים אותו אבל מי שאמר והיה העולם קונה לו עבדים שיהא הוא זן ומפרנסם. וכבר היו רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק מסובים בבית משתה בנו של רבן גמליאל, מזג רבן גמליאל את הכוס לרבי אליעזר ולא רצה לטלו נטלו רבי יהושע, אמר לו רבי אליעזר, מה זה יהושע, בדין שאנו מסובים וגמליאל ברבי עומד ומשמשו, אמר לו רבי יהושע, הנח לו וישמש, אברהם גדול העולם שמש מלאכי שרת וכסבור שהם ערביים עובדי עבודה זרה שנאמר +בראשית יח ב+ וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים, והלא דברים קל וחומר, ומה אברהם גדול העולם שמש מלאכי שרת וכסבור שהם ערביים עובדי עבודה זרה, גמליאל ברבי לא ישמשו, אמר להם רבי צדוק הנחתם כבוד מקום ואתם עסוקים בכבוד בשר ודם, אם מי שאמר והיה העולם משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ועורך שולחן לכל אחד ואחד, גמליאל ברבי לא ישמשו.

מדרש תנאים לדברים פרק יא

וכבר היה ר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק מסובין בבית משתה שלבנו שלרבן גמליאל מזג רבן גמליאל את הכוס לר' אליעזר ולא רצה לטלו נטלו ר' יהושע אמ' לו ר' אליעזר מה זה יהושע בדין הוא שאנו מסובין ורבן גמליאל ביר' עומד ומשמשו אמ' לו ר' יהושע הנח לו וישמש אברהם גדול העולם שימש מלאכי שרת וכסבור שהן ערביים עובדי ע"ז שנ' (בר' י"ח ב') וישא עיניו וירא והנה של' אנ' והלא דברים קל וחומר ומה אברהם גדול העולם שמש ערביים גמליאל ביר' לא ישמשו אמר להן ר' צדוק הנחתם כבוד המקום ואתם עסיקין בכבוד בשר ודם מה אם מי שאמר והיה העולם משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ועורך שולחן לכל אחד ואחד גמליאל ביר' לא ישמשו: אתה

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק יח

ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה. ומשה עצמו היכן היה, אלא מלמד שהיה עומד ומשמש עליהם, וממי למד? מאברהם, שנאמר והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו (בראשית יח ח), והדרש הזה דרש ר' יצחק כשעשה רבן גמליאל סעודה לחכמים והיה משמש עליהם:

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת עקב דף טו עמוד ב

מנהגו של עולם אדם לוקח עבדים לעבדו והקב"ה לוקח את ישראל לעבדים והוא מוריד גשמים ומצמיח פירות להשביעם. וכן השיב רבי צדוק לחכמים במשתה בנו של רבן גמליאל שהיה עומד ומשקה להם מזג את הכוס לרבי אלעזר ולא רצה ליטלו ונטלו ר' יהושע אמר לו מה זה יהושע אמר לו רבי צדוק מי שאמר והיה העולם משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ועורך שלחן לכל אחד ואחד ורבן גמליאל לא יאה משמשינו.

שכל טוב (בובר) שמות פרק יח

ומשה עצמו להיכן הלך, והלא כתיב ויצא משה לקראת חותנו וגו' (פסוק ז), אלא שהיה עכשיו עומד ומשמש עליהם, וממי למד מאברהם אבינו, שנאמר והוא עומד עליהם (בראשית יח ח), ואברהם למד מהקב"ה, שעומד בשמי מרום ושולח דבר קדשו ומשרת את בריותיו ונותן לכל אחד ואחד צורכו, שנאמר פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון

ילקוט שמעוני תורה פרשת בשלח רמז רכט

מעשה ברבי אליעזר ור' יהושע ור' צדוק שהיו מסובין בבית המשתה של בנו של ר"ג והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן נתן לו כוס לרבי אליעזר ולא קבל לרבי יהושע וקבל א"ל ר' אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ור"ג ברבי עומד ומשקה עלינו א"ל מצינו גדול (ממשה רבינו) [ממנו] שהיה עומד ומשמש עליהם אברהם אבינו גדול הדור היה וכתיב והוא עומד עליהם ושמה תאמר כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא כערביים ואנו לא יאה ר"ג ברבי עומד ומשקה עלינו, א"ל ר' צדוק עד מתי אתם מניחין כבודו של מקום ועוסקין בכבוד הבריות הקדוש ברוך הוא משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יאה ר"ג ברבי עומד ומשקה עלינו,

רש"י בראשית פרק יח

ויאכלו - נראו כמו שאכלו.
מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג:

רד"ק בראשית פרק יח

ויאכלו - כן נראה לו הכל במראה הנבואה:

רשב"ם בראשית פרק יח

עומד עליהם - כשאישי יושב ואחר עומד, קורוהו עומד עליו.
וכן ראיתי ה' יושב על כסא [וגו']
שרפים [עומדים] ממעל לו,
וכן במיכיהו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו:

רמב"ן בראשית פרק יח (ז)

וטעם ואל הבקר רץ אברהם - להגיד רוב חשקו בנדיבות כי האדם הגדול אשר היו בביתו שמונה עשר ושלוש מאות איש שולף חרב והוא זקן מאד וחלוש במילתו הלך הוא בעצמו אל אהל שרה לזרז אותה בעשיית הלחם, ואחרי כן רץ אל מקום הבקר לבקר משם בן בקר רך וטוב לעשות לאורחיו, ולא עשה כל זה על ידי אחד ממשרתיו העומדים לפניו:

חזקוני בראשית פרק יח

ויאכלו
נמצא באגדה שאכלו,

וזוהו ששנו רבותינו שאמר להם הקדוש ברוך הוא למלאכים תנוק הנמול בבית ישראל משמרה יותר מכם שאכלתם בשר בחלב.

דעת זקנים מבעלי התוספות בראשית פרק יח

ויאכלו. פי' היו שורפין את המאכל מלשון והסנה איננו אוכל איננו נשרף:

ריקאנטי בראשית פרק יח

וענין האכילה הוא שהיה ראשון ראשון מסתלק.

וענין ההסתלקות תבין מדבר מנוח, כי ברדת האש העליון עליו היה הקרבן כלה מאליו, כרמוז במנוח שעלה המלאך בלהב המזבח העליון, שנאמר [שופטים יג, כ] ויעל מלאך ה' בלהב המזבח אל השמימה, וידוע כי מנוח לא בנה מזבח רק הקריב על הצור, רק הכוונה בו בלהב המזבח העליון אשר משם ירד, ועל כן אמר לו [שם טז] אם תעצרני לא אוכל בלחמך, כי פגול הוא לשם להקריב לאחד מן הכחות רק לשם המיוחד שנאמר [שמות כב, יט] בלתי לה' לבדו, זהו ואם תעלה עולה לה' תעלנה ואז ייטב לו בעבורו, כי יתעלה המלאך באור העליון ויתעלה בלהב המזבח העליון השמימה כשלהבת קשורה בגחלת, והנה זה מבואר.

רבינו בחיי בראשית פרק יח

ויאכלו. ע"ד הפשט: הראויים לאכילה, זה ישמעאל ושאר בני ביתו של אברהם. וכמוהו: (ישעיה ה, יב) "והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם", אין התוף והחליל ראויים לשתיה עם היין, אלא התוף והחליל ראויים לנגן והיין לשתות.

וע"ד המדרש: (ב"ר מח, טז) ויאכלו, נראה כמי שאכלו, שהיה הבשר ראשון ראשון מסתלק. והוא כענין שכתוב: (שופטים ו, כא) "וישלח מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות ותעל האש מן הצור ותאכל", הדבר המסתלק והכלה קרוי אכילה, מלשון: (דברים לב, מב) "וחרבי תאכל בשר", (שם ז, טז) "ואכלת את כל העמים".

בעל הטורים בראשית פרק יח (ח)

ויאכלו. והדר ויאמרו אליו. רמז למה שאמרו (תענית ה ב) אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט:

תולדות יצחק בראשית פרק יח

והטעם שלא הכיר אברהם שהם מלאכים, לפי שרצה הקדוש ברוך הוא לעשות לו כבוד מה שלא עשה לאדם בעולם, ואפילו למשה רבינו ע"ה, לזכות המילה, שהוא הראשון שעשאה משבברא העולם עד היום ההוא, והוא שיהיו המלאכים באוכלי שלחנו, ולזה עשה הקדוש ברוך הוא שלא יכירם, שאם יכיר שהיו מלאכים, לא היה מזמין לאכול, והקב"ה עשה שיתגשמו ויהיו נראים אנשים בחוש הראות, ולזה אמרו כן תעשה כאשר דברת, שלא די זה הכבוד, אבל המלאכים הזמין עצמם לאכול בשלחן אברהם, למילת יצחק, ואמרו כן נאכל ג"כ למילת יצחק, וזה דרך ארץ ומנהג לומר כן לאוכלין בברית מילה לומר כן תעשה לחופתו, וזה מורה לשון כן תעשה, ולא אמרו כן עשה:

אברבנאל בראשית פרק יח

ואין ספק שהיה קמח רב לשלשה אנשים אבל צוה הצדיק כן כדי להוציא ממנו הסולת שהוא המובחר והנקי מהקמח כדי שיהיה מאכלם יותר נכבד וערב וכן השתדל לרוץ בעצמו אל הבקר ולקחת משם בידיו בן בקר רך וטוב לא שיחשוב שיאכלו אותו כלו אלא מפני כבודם שיביאו לפניו תבשילים הרבה צלי אש ובשל מבושל יאכלו מה שיאכלו כי כן ראוי לפני מלכים ואנשים גדולים כמות מהמזון יותר רב ממה שיאכלו ואינו רחוק אצלי שלקח ג' בני בקר כדי להאכילם ג' לשונות בחדל כדבריהם וזה להיותו מאכל משובח וכדי שלא להטיל קנאה בסעודה יושם לשון אחד לפני כל אחד מהם כי לא היה יודע אברהם ערכם וגדולתם ועם החריצות הגדול הזה במעט מהזמן הביא לפניו המאכל ונתן קודם החמאה והחלב לפי שהדברים המורכבים ראוי שיאכל אדם בתחלה להנהיג הבריאות

ואח"כ נתן לפניהם הבשר והנער היה משרת ומביא המטעמים ומסלק הקערות מעל השלחן ואברהם היה עומד תחת העץ. בעת שהיו אוכלים כמו שעושים השרים על רגליהם בזמן שהמלך אוכל על שולחנו ולפי שהם קבלו את כל הכבוד הזה והניחו את אברהם שיעבוד לפניהם והיו מדברים אליו כדבר האדון אל עבדו היה גם זה מההער' על אברהם על מעלתם וקדושתם הנה התבאר מזה שחרד אברהם את כל החרדה הזאת לאנשים האלה מפני שהרגיש בהם שהיו אנשים גדולים שלוחי האל משרתיו עושי רצונו והותרה בזה השאלה הז'.

אלישך בראשית פרק יח

ובזה נבא אל ענין הכתובים, אמר הנה עוד קנה מעלה חמישית, והיא כי על ידי מילה זכה כי בא הוא יתברך במרכבת מלאכיו והניחם ועשה מרכבה מאברהם. וזהו וישא עיניו וירא - כי נשא עיניו למעלה מעצמו, וירא בשכינה על ראשו שעשה מרכבה ממנו.

והנה שלשה אנשים נצבים עליו - כלומר שלא ראה אותם באים מרחוק ומתקרבים עד גשתם אליו, כדרך של בני אדם, כי אם והנה כו' נצבים עליו, כי אחר שוישא עיניו למעלה וירא בשכינה וכשבא מיד להביט למטה, והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא היותם נצבים לפניו כהרף עין. והוא כי הוא יתברך בעשותו מרכבה מאברהם הוריד מלאכי מרכבתו מיכאל גבריאל רפאל והציבם לפניו מלובשים כאנשים למען זכות את אברהם להסעידם:

והנה אברהם בשתי ראיות אלו שראה ראה עצמו במבוכה גדולה. והוא כי הלא אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מח ט) שפתח אהלו היה לפני אורך הדרך, ובראותו כי לא ראה אותם באים בדרך ומתקרבים כי אם נצבים לפניו כנופלים מן השמים כאשר היה, ועל כן לא יבצר מלעלות על לב אברהם אולי מלאכים הם. ומה גם לרבותינו ז"ל (שם יא) שאמרו כי אמר וסעדו לבכם ולא לבבכם כד"א ולחם לבב אנוש יסעד, על שהמלאכים אין להם אלא לב אחד, באופן שלא יבצר לפחות מלהסתפק אם מלאכים המה או בני אדם קלי המרוץ מאד שעל ספק זה לא אמר לבבכם:

ומה שהיה נדון בקרבו אולי מלאכים היו, כי על כן לא ראו באים בדרך כי אם נצבים לפניו כרגע, והיו בדמות אנשים מלובשים גשמיים, הוא כי הא-להים עשה למען יקיים בהם מצות גמילות חסדים שיתן לפניהם ויאכלו. או אפשר כי אנשים הם קלי המרוץ כי טרם ירגיש אותם מרחוק ראו נצבים עליו. על כן אמר הנה שתי מעלות טובות זכיתי עתה אחד היותי מרכבה אל השכינה שנית מצות גמילות חסדים. אם אטפל במצות גמילות חסד אולי השכינה תסתלק מעלי, ואם אמרתי לפניו יתברך שאל נא יעבור ויעזוב אותי, אולי אצטרך להאריך בתחינה ובין כך ובין כך יסתלקו האנשים, כי גם אם הם אנשים, כאשר קלו מנשרים לבא יקלו להסתלק, ואולי אם אומר להם תחלה המתינו לי עד דברי בו יתברך, כי כן לא יעשה להתחיל לדבר בם טרם אדבר עמו יתברך כי הוא מיעוט דרך ארץ. על כן לתקן את הכל עשה בחכמה ולא דבר אתם דבר, רק רמז להם שהיה חפץ לדבר בם כדי שיתעכבו. ועל כן וירץ לקראתם - עם היותו קרוב - מפתח האהל, למען יבינו כי חושק לדבר בם וזה הוא אם אנשים הם. ואם הם מלאכים על כן וישתחו ארצה. ועל ידי כך בטח לבו שימתינו לו ולא יסעו בעוד ידבר עמו יתברך, כי המה יכירו כי חפצו בם ולא ישקוט עד ידבר אתם:

...

ולהיות שהיה מסתפק אם היו מלאכים כמו שכתבנו, עם שהיה זקן וחולה ומצטער להיות בעמידה, עם כל זה לראות אם יאכלו או אם הסתלק המאכל מלפניהם, על כן לא סר מלעמוד עליהם. והם בראותם כי והוא עומד עליהם כלומר הוא הידוע שהוא זקן וחולה, ותחת העץ חוץ מאהל, על כן בושו ממנו ויאכלו, ולא סלקו המאכל מאליו:

או נדקדק הוי"ו של והוא, והענין מה שכתבנו שהיתה שכינה עליו כי עשה מרכבה ממנו, וזהו אומרו והוא כלומר לא הוא בלבד, כי אם והוא נוסף על זולתו. וזהו אומרו והוא בוי"ו כלומר עם השכינה הנזכרת לעיל, ועל כן בושו והכלמו ויאכלו:

או יאמר דרוש אחר, הכתוב אצלנו בשערים, על מאמרם ז"ל (שמות רבה כח א) שכשעלה משה למרום ורצו לפגוע בו מלאכי השרת, אמר להם הקדוש ברוך הוא אי אתם בושים ממנו אמש ירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו', שכתבנו שכיוון הוא יתברך להורות למלאכים כי היו צריכין כלם לגמילות חסדים של אברהם, שעל ידי חסדו מתקיים גם עולם המלאכים, ועל כן רצה יתברך כי שם יאכלו להורות כי נהנים הם מגמילות חסדו, כי גדול הוא מהם ומקיימם. וזה הורה יתברך בהניח אותם ועשות מרכבה ממנו, כי בזה נכנעו הם ויאכלו ולא עשו כמלאך את

גדעון. וזה יאמר והוא עומד עליהם, שהוא מרכבה אל השכינה והם למטה. וזהו והוא עומד עליהם במעלה, ואיך הוא עליהם הוא כי הם תחת העץ ולא תחת השכינה כמוהו, ועל כן ויאכלו מפתו כצריכים אליו:

מלבי"ם בראשית פרק יח

ויאכלו ענין האכילה יצדק בכל דבר שהוא מתקיים על ידו, האש תאכל את העצים, שע"י אכילת העצים תתקיים האש, לחם הנפש ומאכלה הוא כל מוצא פי ה', כמו לכו לחמו בלחמי, והקרבנות נקראו לחם ה' שע"י נתקיים השראת השכינה למטה, והמן הרוחני נקרא לחם שמה"ש אוכלים אותו, והמלאכים האלה באו אל אברהם בזכות מצות גמ"ח שאחז בה כל ימיו, ומכל מצוה נברא מלאך, שהוא שליח ההשגחה לגמול לו טוב כגמול ידיו, ומלאכים אלה היו מלאכי חסד, שנשלחו או שנבראו ע"י זכות מצות גמ"ח והכנסת אורחים של א"א, ובמצוה זו נתרפאה שרה להוליד ונגלה ה' אל אברהם, וניצול לוט, וסדום שעשו מעשים רעים הפך מדת החסד היה מלאך מדת החסד שליח לשחת אותם, וא"כ המאכל שנתן א"א להאורחים זה היה חיותם וקיומם של המלאכים האלה, וזה היה להם מאכל ולחם אבירים להחיותם ולקיימם:

תורה תמימה בראשית פרק יח

ויאכלו - א"ר תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם דכתיב ויאכלוה (ב"מ פ"ו ב'):
ויאכלו - אכלו סלקא דעתך, אלא אימא, נראה כמו שאכלו ושתוכו (ב"מ פ"ו ב'):